

О. В. Яковлєва,

д-р філол. наук, проф.,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
професор кафедри загального та слов'янського мовознавства*

УЗАГАЛЬНЕНИЙ ТИП МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ БАБИ-ПОВИТУХИ В ОБРЯДОВОМУ ДИСКУРСІ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ

Стаття присвячена моделюванню мовної особистості узагальненого типу баби-повитухи, яка бере активну участь у всіх ритуалах українського обряду народження дитини. В обрядовому дискурсі ця жінка відображає норми етнічної лінгвокультури. Метою нашої розвідки став аналіз мовної особистості збірного типу баби-повитухи за етнографічними матеріалами та матеріалами народних пісень, що супроводжували ритуали в обряді народження дитини. Об'єктом уваги була лінгвокультурна мовна особистість узагальненого типу української жінки, яка брала активну участь у дородових та післяродових ритуалах, а також під час пологів виконувала всю необхідну роботу, направлену на збереження життя породіллі та дитини. Предметом стала змодельована на вербальному і невербальному комунікативних рівнях мовна особистість баби-повитухи, *бабунечки*, як її називали в народі. В процесі роботи ми користувалися такими загальнонауковими та спеціальними лінгвістичними методами: аналізу і синтезу, описовим методом, а також методами індукції та дедукції; контекстуально-інтерпретаційним методом та методом моделювання мовної особистості узагальненого типу. Основна увагу при цьому приділялась лінгводуховному стану цієї жінки.

В обрядовому дискурсі повитуха відображає норми етнічної лінгвокультури. Збірний тип такої мовної особистості репрезентує жінка похилого віку, яка вже сама не може мати дітей. Її шанують і поважають не тільки в тому селі, де вона живе, а й далеко за його межами. Її ремесло передається з покоління в покоління в межах родини. Баба-повитуха, яку частіше називають бабуся, – знавець сакральних текстів. У статті проаналізовані вербальні та невербальні засоби спілкування за допомогою таких текстів з надприродними силами, зокрема з Богом та Божою Матір'ю. Повитуха володіє секретами народної медицини, вона дає поради майбутній матері до пологів, допомагає виправити ситуацію, якщо є ускладнення, під час пологів, а коли в родині вже є діти і батьки не хочуть більше народжувати, готує для жінки протизаплідні засоби. Бабуся – гарний психолог, вона відчуває стан жінки під час пологів і своїми словами заспокоює її. Діалоги чи монологи повиту-

хи мають сугестивний вплив на породіллю, яка називає її матусею, довіряючи бабусі своє життя і життя дитини.

Баба-повитуха – скромна і відповідальна жінка. Вона ні в якому разі не може відмовити у проханні допомогти під час пологів: збирається швидко і завжди має набір ритуальних предметів, які несе із собою. Це – хліб, свячена вода, свічки, полотно тощо. У свою чергу, новоспечені батьки обдаровують бабусеньку, хто чим може, але обов'язково дають хліб і рушник. Після цього повитуха стає членом родини, вона готує першу купіль для дитини, організовує ритуал очищення для себе і породіллі, бере участь у хрестинах тощо.

У народних піснях збережено величання бабусеньки і безмежна вдячність за її роботу, яку ця жінка завжди сумлінно виконує, не очікуючи винагороди.

Збірний тип такої мовної особистості характеризується знанням усної народної творчості, вона є носієм народного мовлення.

В перспективі вбачаємо можливим змоделювати узагальнений тип мовної особистості української жінки в обрядовому дискурсі в широкому значенні.

Ключові слова: мовна особистість, узагальнений тип, обрядовий дискурс, дородові й післяродові ритуали, пологи, баба-повитуха.

O.V. Yakovlieva,
ScD, Professor,

*Odesa National I. I. Mechnikov University,
General and Slavic Linguistics Department Professor*

A GENERALIZED TYPE OF THE LANGUAGE PERSON OF THE MIDWIFE IN THE RITUAL DISCOURSE OF THE BIRTH OF A CHILD

The article is devoted to the modeling of the linguistic personality of the generalized type of midwife, who takes an active part in all rituals of the Ukrainian rite of childbirth. In ritual discourse, this woman reflects the norms of ethnic linguistic culture. The purpose of our research was to analyze the linguistic personality of the collective type of midwife on ethnographic materials and materials of folk songs that accompanied the rituals in the rite of childbirth. The object was the linguistic and cultural personality of the generalized type of Ukrainian woman, who took an active part in antenatal and post partum rituals, as well as during childbirth performed all necessary work to save the lives of mothers and children. The subject was modeled on the verbal and nonverbal communicative levels of linguistic personality of the midwife, grandmother, as she was called by the people. In the process of work we used the following general

and special linguistic methods: analysis and synthesis, descriptive method, as well as methods of induction and deduction; contextual-interpretive method and the method of modeling the language personality of the generalized type. The main attention was paid to the linguistic and spiritual state of this woman.

In ritual discourse, the midwife reflects the norms of ethnic linguistic culture. The collective type of such a linguistic personality is represented by an elderly woman who can no longer have children. She is revered and respected not only in the village where she lives, but also far beyond. Her craft is passed down from generation to generation within the family. The midwife, who is often called the grandmother, is a connoisseur of sacred texts. The article analyzes the verbal and non-verbal means of communication through such texts with supernatural forces, including God and the Mother of God. Midwife has the secrets of folk medicine, she gives advice to the mother before childbirth, helps to correct the situation if there are complications during childbirth, and when the family already has children and parents do not want to give birth, prepares contraceptives for women. Grandmother is a good psychologist, she feels the woman's condition during childbirth and calms her down with her words. The midwife's dialogues or monologues have a suggestive effect on the midwife, who calls her mother, entrusting her life and the life of the child to the grandmother.

The midwife is a modest and responsible woman. She can never refuse a request for help during childbirth: she gathers quickly and always has a set of ritual items that she carries with her. These are bread, holy water, candles, cloth, and so on. In turn, the new parents give the grandmother, who can, but always give bread and a towel. After that, the midwife becomes a member of the family, she prepares the first bath for the child, organizes a ritual of purification for herself and the mother, participates in baptisms and more.

Folk songs preserve the glorification of the grandmother and the boundless gratitude for her work, which this woman always does conscientiously, without expecting a reward.

The collective type of such a linguistic personality is characterized by knowledge of oral folk art, free possession of elements of folk speech.

In the future, we see it possible to model a generalized type of linguistic personality of Ukrainian women in ritual discourse in a broad sense.

Key words: linguistic personality, generalized type, ritual discourse, antenatal and post partum rituals, childbirth, midwife.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. В межах сучасного й актуального напряму науки про мову, яким є лінгвоперсонологія, нашу увагу привернула лінгвокультурна персонологія, що досліджує вплив національної та інших культурних середовищ на мовну особистість, визначення значущості тих чи інших лінгвокультурних кодів в еволюції мовної особис-

тості, а також розглядає функційну специфіку концептів в індивідуально-мисленнєвому просторі особистості [2, с.5].

Аналіз досліджень проблеми. Як справедливо відмічає А. Романченко, з кінця ХХ ст. й дотепер мовна особистість залишається в центрі уваги вітчизняної і зарубіжної гуманітаристики, зокрема, філософії, психології, соціології та лінгвістики (С. Воркачов І. Голубовська, В. Карасик О. Лавриненко, М. Мозер, Е. Паніткова, С. Потапенко, Й. Стернін та інші). Вищезгадана авторка об'єктом свого дослідження обрала елітарну мовну особистість [5], натомість, проаналізувавши думки багатьох науковців, дійшла висновку, що напрацювання в межах психології сприяли висвітленню природи мовної особистості. З цієї точки зору, мовна особистість у загальному розумінні – це суб'єкт, мова якого найповніше відтворює культурну спадщину народу, що виявляється у вербальних та невербальних елементах комунікації, мовних стереотипах, правилах етикету тощо [5, с. 7-9].

В межах соціології роль людини розуміють як схвалений суспільством еталон поведінки, що відповідає конкретній ситуації спілкування. До того ж, українські соціологи розробили типологію особистостей, що ґрунтується на історичній основі й будується з опертям на розвиток суспільства в кінці минулого століття [5, с. 32].

Та найважливішим у вищезгаданій монографії для нашої розвідки був підрозділ про культурологічний вимір мовної особистості, в якому зауважується, що, по-перше, в культурології мовну особистість досліджують як певний лінгвокультурний тип, під яким науковці розуміють узагальнених упізнаваних представників конкретних груп суспільства, поведінка яких відображає норми лінгвокультури в цілому та впливає на поведінку всіх представників суспільства; по-друге, існуюча теорія лінгвокультурного типу перебуває на перетині лінгвокультурології й лінгвоперсонології, що уможливорює опис культурно-мовних параметрів *збірних типів особистості* [виділено нами – О. Я.], які характеризуються специфічною комунікативною поведінкою. Важливо, що джерельною базою для описання лінгвокультурних типів був «живий» матеріал реальних осіб у сучасних публіцистичних текстах, текстах блогів та форумів інтернет-ресурсів, жіночих романів тощо.

Отже, теорія лінгвокультурного типу уможливорює опис як культурно-мовних параметрів збірних типів особистості, так і дослідження поведінки, яка відображає норми етнічної лінгвокультури [5, с. 37-40].

Метою нашого дослідження став аналіз узагальненого типу мовної особистості української жінки в обрядовому дискурсі, зокрема, збірного типу повитухи в найбільш таємничому обряді народження дитини, ритуали якого частково збережені в різних регіонах нашої країни. Серед завдань найважливішими були наступні: вивчити етнографічні матеріали про всі етапи даного обряду; проаналізувати культурно-мовні особливості текстів різних

жанрів (замовляння, вітання, примовки, народні пісні), які супроводжували ритуальні дії баби-повитухи в обряді народин; на матеріалі христинних пісень реконструювати збірний тип особистості такої жінки.

Об'єктом уваги представленої розвідки була лінгвокультурна мовна особистість узагальненого типу української жінки, яка виконувала найважливішу роль в обряді народження дитини. **Предметом** стала змодельована на вербальному і невербальному комунікативних рівнях мовна особистість баби-повитухи, бабунечки, як її називали в народі. Основна увагу при цьому приділялась лінгводуховному стану цієї жінки.

Актуальність проведеного дослідження вбачаємо в узагальненні типових постійно відтворюваних ритуалів, які сформувавши збірний тип української баби-повитухи в найсакральнішому обряді народин. Теоретичним підґрунтям для виділення поняття мовної особистості саме такої жінки збірного типу стали ідеї А. Загнітка, які представлені в монографічному дослідженні «Теорія лінгвоперсонології»; аналіз мовної особистості в гуманітаристиці, зроблений А. Романченко та інші праці українських і зарубіжних дослідників у межах лінгвоперсонології.

В процесі роботи над матеріалом, ми користувалися такими загальнонауковими та спеціальними лінгвістичними **методами**: аналізу і синтезу, описовим методом, а також методами індукції та дедукції; контекстуально-інтерпретаційним методом та методом моделювання мовної особистості узагальненого типу.

Наукова новизна розвідки в тому, що в ній уперше проаналізовано змодельований нами узагальнений тип мовної особистості української повитухи в обрядовому дискурсі народження дитини.

Теоретична цінність полягає в розширенні та поглибленні теорії лінгвоперсонології завдяки представленому аналізу збірного типу мовної особистості, зокрема, української повивальної баби в обрядовому дискурсі.

Практичне значення вбачаємо в тому, що результати дослідження можна використовувати при викладанні наступних курсів у вишах: лінгвоперсонології, лінгвокультурології, гендерної лінгвістики, народознавства тощо. Корисним цей матеріал буде для студентів і аспірантів при написанні кваліфікаційних робіт різного типу.

Виклад основного матеріалу. А. Загнітко виділив три рівня структурного вияву мовної особистості: 1) нульовий або вербально-семантичний, коли описується лексикон мовної особистості; 2) лінгвокогнітивний передбачає дослідження тезаурусу мовної особистості, що ґрунтується на системі знань про світ; 3) мотиваційний рівень діяльній комунікації, що виявляє особистісний прагматикон [2, с.15].

Представлена розвідка репрезентує вербально-семантичний і лінгвокогнітивний рівень вияву узагальненої мовної особистості повитухи в кон-

кретному обрядовому тексті, її лексикон закріплено в різних жанрах (замовляннях, молитвах, народних піснях і так далі); даний лексикон століттями збагачувався шляхом пізнання світу, внаслідок чого поняття, оцінки узагальненої мовної особистості репрезентують етнопсихологічні та національно-культурні властивості. Саме тому мовна особистість такого типу – це власне-національний феномен. «Знаковим у національній свідомості є ставлення до мови, оцінка її як самодостатньої, неповторної, самоідентифікаційної, здатної до загальнокультурного акумулювання знань, надбань і досягнень інших народів, до оптимального вияву національномовної картини світу. Національне охоплює всі структурні яруси мовної особистості... [2, с. 15].

О. Селіванова стверджувала: знання етнічної культури реалізуються в усіх видах людської діяльності. Зважаючи на це, зауважимо, що збірний тип мовної особистості в процесі комунікації репрезентує етнокультурну компетенцію. Культурно-мовна компетенція як складник етнокультурної є невід'ємним компонентом мовної особистості. Тут мається на увазі здатність носіїв конкретної етнокультури й мови впізнавати в мовних одиницях і мовленнєвих продуктах культурно значущі установки, ціннісні орієнтири, культурні коди й можливість їхньої переінтерпретації, а також організувати власну комунікативну поведінку та породження тексту відповідно до своєї культури [6, с. 286-287].

Специфічні ознаки обрядового дискурсу були описані в монографії «Обрядовий дискурс у системі національної лінгвоментальності» [7]. Вважаємо, що обрядовий дискурс, до складу якого входять предметна, акціоноальна і вербальна частини, є особливим, бо в ньому передбачається не лише спілкування людей, але й «спілкування» із надприродними силами. Отже, поняття «обрядовий дискурс» тісно пов'язане із поняттям «сакральний текст». Широке розуміння суті сакрального дозволяє розглядати сакральний текст як компонент традиційної духовної культури народу і джерело етнокультурної інформації [7, с. 25].

До сакральних текстів, безперечно, належать замовляння, молитви, побажання, примовки, стійкі ритуальні формули, народні пісні тощо, тобто тексти, що приурочені до народження дитини. Сакральний текст має ряд параметрів, зокрема, сакральному тексту властива своя логіка: його мета – вплив на адресата без раціональної оцінки змісту; для передачі культурно значимих смислів у сакральному тексті моделюються особливі типові ситуації; характерною ознакою сакральних текстів є регламентація: адресант і адресат повинні виконувати певні дії з урахуванням описаної в тексті ситуації; сакральний текст має закріплені традицією правила, за якими вимовляється: за цими правилами виконавець повинен брати до уваги найменші деталі (слова, інтонація, жести, атрибутика); сакральний текст – явище і

стабільне, і динамічне одночасно; також він характеризується сугестивністю та символічністю [7, с. 78-79]. Важливо, що майже всі тексти в семантичному полі обряду народин мають такі ознаки.

Нагадаємо, що всі сімейні обряди і більшість календарних є суто жіночими, бо переконливо доводять домінування жінок у них. Найважливішою мовною особистістю збірного типу в обряді народження дитини є повитуха, яку по-різному називали в різних регіонах: *баба-повитуха, баба-бранка, баба-пунова, пупна баба, баба-пупорізка, «пупов'язка», породільна баба, бабушка, бабка, бабочка, бабусенька* і так далі. Ремесло народної акушерки найчастіше передавалося від матері до дочки. Повитухами ставали поважні жінки певного віку, які вже самі не могли народжувати. Якщо ж таке несподівано сталося, то дитину повитухи зневажливо називали *бабинцем* [4, с. 66].

Збірний тип мовної особистості повитухи мав якості добропорядної, спокійної, спостережливої жінки, яка вміло визначала фізичний і психічний стан породіллі, зналась на лікарських рослинах. «Вже сам прихід такої компетентної «швидкої допомоги» вселяв надію в душу тієї, що чекала на дитину, та її ближніх» [3, с. 19]. Баби-повитухи повинні бути ще й побожними, вони «беруть благословення у священника, деколи говіють, ходять по монастирях, вчаться шептати, збирають різне зілля...» [9, с. 20].

Бабусенька, – як часто називали повитуху, – знала всі секрети і тонкощі обряду народин. А головним було те, що вона могла заспокоїти жінку, яка народжувала вперше. Наведемо діалог з такою жінкою, який насправді є монологом відомої на два села повитухи, баби Вільчихи:

- Доцю, чо' ти кричиш? То ж не кінець світу. Вокна ще видно?

- Видно!

- От бачиш: усе на місці. Пройдуть перейми - і біль пройде. Не бійся. Треба перетерпіти. А може ж так бути, що й вокон не буде видно. От тоді треба буде і напнутися, і крикнути. Дасть Біг, дитинка звеселить усе. Біль забудеться, а цаства залишиться [3, с. 40].

Мовлення бабусі нагадує те, що говорить любляча матуся. Повитуха і звертається до жінки, як до своєї донечки. Питальні речення відволікають від болю, наказовий спосіб дієслів спонукає до конкретних дій: *не бояться, терпіти, біль пройде* тощо.

Коли повитуху чоловік породіллі запрошував на пологи, вона ніколи не відмовляла і не зволікала. О. Кондратович, досліджуючи обряд народин у Західному Поліссі, описала конкретні випадки, коли повитухи рятували своїх підопічних у безнадійних ситуаціях, і дійшла висновку, що «... це сама Вічність поклала свої карби на досвід повитух і прозирає крізь усі їх мудрі дії, вмілі руки та щирю молитву при цьому. За матір, за дитину, за родину» [там само, с. 21].

В народних піснях віддзеркалено поважне ставлення до повитухи, яка стає членом родини, бо вона – охоронниця і заступниця новонародженої дитини і матері, посередниця між сім'єю і церквою до першого виводу породіллі, бере активну участь у хрестинах, її запрошували на весілля, коли діти виростили тощо. У піснях констатуємо її величання: – *Чоловіче мій, дружино моя! Що ж ти, іди по бабусеньку, по старенькую, по умненькую* [9, с.20]. ... *А наша бабусенька готовусенька: да скоресенько вшметалася (одяглася); в одним чоботи (без повети), вона йде, простиру несе, да просить Господа Бога за унученьку: «Ой опростай, Боже, мою унученьку, її душечку та роженую, другу душечку та суженою»* [9, с.36]. Молитва, словесні формули й замовляння в устах повитухи – це сакральні тексти, а майже всі її дії – магічні. Молитва як заклинання, що наведена вище, має інший варіант: *Опротай, Боже, сі дві душечки – одну душечку охрещеную, другу душечку народженную, третю душечку й бабусеньку!* [там само, с. 20].

Таємниця обряду появи дитини на світ нашими предками вбачалася в тому, що матір і ще ненароджена дитина протягом усього часу пологів знаходились на межі життя і смерті; отже, це був небезпечний перехід для новонародженого з потойбіччя у цей світ; мати була посередником між тим світом і цим, а повитуху вважали активним співучасником цього процесу. Всі вони потім потребували очищення: дитині готували першу купель, а породіллі і повитуха виконували магічні дії в ритуалі «зливки». Саме тому в останньому варіанті молитви бабуся звертається до Бога врятувати також і її душу.

Узагальнений тип особистості повитухи, збережений у народних піснях, характеризує її як жінку, яку поважали, відмічається її скромність: ... *Наша Марусенька із бабусею хорошенько жила. Ой і закладайте, ой і запрягайте та дванадцять волів, та й одвезете нашу бабусеньку у саменький двір. Наша бабусенька, наша голубонька та не пишна була, – узяла пирожок, ще й наміточку, сама й пішки пішла* [9, с. 37].

Баба-бранка йшла до породіллі з певними атрибутами: вона несла свячену воду, свячений льон, свічку, хлібину, тканину тощо: ... *у правій руці да протир несе, а в лівій руці сповиточок...* [9, с. 39]; ... *в правій рученьці повивач держить. А в лівій ручці дві пелюшечки...* [там само, с. 41].

Повитухи як «народні акушерки», допомагаючи жінкам, завжди зверталися у своїх молитвах до Бога і Богородиці. Як зазначалося вище, в сакральному тексті наявне спілкування з надприродними силами, що впливало на адресата без раціональної оцінки змісту. Переступивши поріг хати, де на неї чекала жінка, у якої вже почалися перейми, бабуся запалювала свічку-громницю, стрітенську свічку, символ небесного вогню, яку приносила із собою, і починала молитися: *Прошу Ісуса Христа: «Стань мені в поміч, розлучи з младенцем рабу Божу (ім'я вагітної). Амінь»...* *Божая*

Мати, прошу у поміч: засвіти свічку не за упокій, а за раби Божої (ім'я) здоров'є. Ангели охоронителі, у страданні ізбавителі, розлучить її з младенцем. Амінь» [3, с.21]. Сугестивний вплив на майбутню мати у наведеному тексті очевидний: її ім'я повідомляється Богу, Богородиці, Янголам, які зазвичай допомагають бабусі під час пологів. За її здоров'я навіть Божая Мати засвітить свічку, і вогонь як один із символів душі, що перебуває в живому тілі, теж буде на її боці. Порівняйте наведений текст молитви з текстом народної пісні, в якій вогонь свічки допоміг жінці вижити під час пологів: *Як мене родила, сім раз замирала, **воскова свіча всю ночку пала-ла. Воскова свіча всю ночку пала.** Смертєнная 'вдежа в головах лежала* [3, с. 22]. Повтор виділеного нами речення посилював сугестивний вплив, вселяв віру, надавав сил.

Ще до початку пологів бабка визначала положення плоду і виправляла його, якщо в цьому була потреба. У Західному Поліссі був зафіксований варіант молитви від конкретної баби-повитухи, яка її «проказувала»: *Вразику-братику, годи ходити, воду крутити, червонюю кривлею мою кисть ломити. Де тебе вродили, де тебе вмнялили (діал. поіменували, нарекли, дали ім'я), де миром мировали, де сьватою водою вмивали? В сьватоу місцичку, в золотому крісличку. Присьватая Богородице, Скора Допоможнице, допоможи мені, Божая Мати, цю біль з живота зогнати. Божая мати по небу ходила, ключі в Цара Господа прохала, всю биду забирала, на чисту воду посилала, на суху лозу замовляла, до сьватеї зимлі промовляла: «Ни я подбираю – Сам Господь подбирає, Божая Мати помагає своїми руками, Божими словами. І Христос воскрес! І дай, Боже, в добрий час і тіла хрищоного, миром мированого до вічного віка. Амінь»* [там само, с.21].

Початок молитви за формою і змістом нагадує замовляння – це звертання до «негараздів», які могли вражати жінку протягом вагітності, зокрема, неправильне положення плоду: *вразику-братику* (пор. із замовлянням до води: *Водо-водице, водице Улянице!*...[8, с. 73]). Нагадаємо, що в міфологічній свідомості предків уособлювались і хвороби, і смерть, отже, й негаразди. У замовляннях до них звертались із проханням, у той же час відмічаємо наявність наказового способу дієслів (*годи ходити, воду крутити, кисть ломити*; у замовлянні до води: *облий, обчисть душу*...[там само]).

В тексті молитви-замовлянні, наведеної вище, Богородице ходила по небу і просила у Бога ключі, щоб допомагати дитині прийти у цей світ. Символіка ключів очевидна: стійким було вірування, що при важких пологах треба було відчинити всі замки в хаті, розв'язати вузли, щоб шлях для дитини був вільним і легким. Іноді навіть відправляли когось до священника, щоб відчинив браму церкви і браму вівтаря. Слова баби-повитухи в такій ситуації: *Царські врата, одчинітьсья. А ви, коні смиреннії, розійдітьсья. Чи младенець, чи младенця, пора вже на цей світ родиться...* [8, с. 71].

Всі дії баби-повитухи в обрядовому дискурсі регламентовані з урахуванням ситуації: вона в'язала пупа ниткою із свяченого льону, хлопчику відрізала пупа на сокирі, використовувала й інші атрибути господарства (ярмо, хомут); дівчинці – на гребені, прогнозуючи майбутнє новонароджених. Бабуся готувала й першу купіль, клала туди любисток, калину, лила молоко тощо. Потім вона вповивала дитину [3, с. 23-24].

На Бойківщині пуповину баба «зв'язувала конопляним прядилом – матіркою, «щоб дитина була плодовиною», «щоб у жінки діти велися». Коли жінка вже не хотіла мати дітей, то зав'язувала лляним прядилом. Бабка при цьому примовляла: *«Зав'язую щастя, здоров'я і многії літа; «Зав'язую тобі щастя і здоров'я, і вік довгий, і розум добрий»* [1, с. 126].

Після пологів породілля з чоловіком обдаровували повитуху: *Ой взяв Василько пляшку горілки: – Ой то, бабуню, від меї жінки. Пляшку горілки, сто злотих грошей, щоб мій синочок та й був хороший. Взяла бабуня гроші в рученьку: – Бувай здоров, мій онученьку!* [9, с.40]. Наведений текст був записаний у другій половині ХХ ст. А традиційно бабусю обдаровували хлібом, рушником, хусткою тощо.

Повивальна баба брала участь у всіх післяпологових ритуалах, зокрема, у *зливках* або *очищенні* (зливанні, обмиванні, злитті на руки, виводі) що відбувалися в ритуалі *родини*, на які повитуха готувала кашу і пригощала бабиною кашею; *відвідах*, коли до породіллі приходили літні родичи та сусіди.

На хрестинах бабусі співали величальні пісні, в яких розказувалося, як усе відбувалося: *Ой ми вчора на родинках були, а сьогодні на хрестини прийшли; там нам було озвару доотвалу. Ішов Іван да по бабусеньку, а бабусенька да радюсенька, до породілечки на родиночки – в однім чоботи да й без пояса. Просить породілечка да бабусеньки: Ой на тобі, бабусенько, коробочку гречки, бери мене легесенько да за попережки. Ой на тобі, бабусенько, половину бочки, бери мене легесенько за білії бочки. Ой на тобі, бабусенько, да грецької муки, возьми ж мене легесенько, за білії руки. Бабусю ж моя милая, да матюнка моя рідная. Ой на тобі, бабусенько, да оцей кубочок, бери мене легесенько да за животочок. Бабусю ж моя милая, матюнка моя рідная! Да бабуся моя гордая, породілля моя легкая – куплю бабуси сиву свинку* [9, с. 44]. Для молоді жінки, яка шойно стала матір'ю, повитуха була не просто *бабусенькою*, а рідною *матінкою*, в руках якої було її власне життя і життя її дитини. Саме тому вдячність жінки своїй повитухі за дітей, які народилися завдяки її старанням, безмежні: *Ой коли б я знала, коли б я видала, хто в мене бабусею буде, посадила б її та в садочку у себе пахучою та м'яточкою. По садочку похожу, на м'яточку гляну, – я ж єю напахуюся; у світлоньку увійду, на діточки гляну, – я ж їми навітшаюся...* [там само, с. 45].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, в результаті проведеного дослідження, ми дійшли висновку, що узагальнений тип мовної особистості

повитухи в українському обрядовому дискурсі народження дитини репрезентується вербальними та невербальними засобами у допологових, власнепологових та післяпологових ритуалах і має наступні характеристики: це літня досвідчена жінка після менопаузи (*баба, бабусенька*), яку всі знали і поважали в межах одного чи навіть декількох сіл; ремеслу вчилася у своїх матері та бабусі, бо воно передавалося з покоління в покоління; знала всі ритуали обряду народин, які супроводжувала сакральними текстами замовлянь, молитвами, була набожною, бо у молитвах просила допомоги їй і самого Бога, і Божу матір; часто-густо вона мала благословення на свою діяльність; це жінка з твердим характером, рішуча; вона була здатна швидко оцінити ситуацію і, помітивши негаразди, починала швидко діяти, постійно розмовляючи з майбутньою матусею; такі діалоги та її власні монологи мали сугестивний вплив на породіллю; повитуха – скромна, проста бабусенька, бо ніколи не відмовляла у проханні, бігла на допомогу вдень і вночі, не очікуючи винагороди. Саме тому більшість народних пісень – це величання бабусі, яка ставала членом родини, бо її запрошували на всі пологи у майбутньому. Повитуха – знавець народної медицини, вона опікувалась здоров'ям жінки і після пологів; лікувала безпліддя, радила жінкам, у яких було багато дітей, протизаплідні засоби і так далі.

Перспективи дослідження вбачаємо в тому, що описання та аналіз збірного типу мовних особистостей інших жінок-учасниць родинних та календарних обрядів, дозволить змодельювати узагальнений тип мовної особистості української жінки в обрядовому дискурсі в широкому значенні.

Література

1. *Боян С., Семенюк О.* Очисний обряд при народженні дитини в традиційній обрядовості бойків. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2014. Вип. 26. С. 125 – 130.
2. *Загнітко А.* Теорія лінгвоперсонології: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
3. *Кондратович О. П.* Українські звичаї. Народини. Коса ж моя. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007. 240 с.
4. *Маєрчик М.* Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу: монографія. Київ: Критика, 2011. 326 с.
5. *Романченко А. П.* Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 470 с.
6. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. *Яковлева О. В.* Обрядовий дискурс у системі національної лінгвоментальності: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2014. 396 с.

8. Українська родина: родинний і громадський побут. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. 423 с.
9. Хрестинні пісні/зібрала та упоряд. Г. Сокіл. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 208 с.

References

1. Boyan, S., Semenyuk O. (2014), *Cleansing rite at the birth of a child in the traditional ritual of the Boiks [Ochysnyj obryad pry narodzhenni dytyny v tradycijnij obryadovosti bojkiv]*. Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoriya. Vyp. 26. S. 125 – 130.
2. Zahnitko, A. (2017), *The theory of linguistic personology: a monograph [Teoriya lnhvopersonolohiyi: monohrafiya]*. Vinnycya: Nilan-Ltd. 136 s.
3. Kondratovych, O. P. (2007), *Ukrainian customs. Birth. The braid is mine [Ukrayins'ki zvychayi. Narodyny. Kosa zh moya]*. Luc'k: Volyns'ka oblasna drukarnya. 240 s.
4. Mayerchuk, M. (2011), *Ritual and the body. Structural and semantic analysis of Ukrainian rites of the family cycle: monograph [Rytual i tilo. Strukturno-semantychnyj analiz ukrayins'kykh obryadiv rodynnoho cyklu: monohrafiya]*. Kyiv: Krytyka. 326 s.
5. Romanchenko, A. P. (2019), *Elite language personality in the space of scientific discourse: communicative aspects: monograph [Elitarna movna osobystist' u prostori naukovoho dyskursu: komunikatyvni aspekty: monohrafiya]*. Odesa: Odes'kyj nacional'nyj universytet imeni I. I. Mechnykova. 470 s.
6. Selivanova, O. O. (2008), *Modern linguistics: trends and problems: a textbook [Suchasna lnhvistyka: napryamy ta problemy: pidruchnyk]*. Poltava: Dovkillya-K. 712 s.
7. Yakovlyeva, O. V. (2014), *Ritual discourse in the system of national linguistic mentality: monograph. [Obryadovyj dyskurs u systemi nacional'noyi lnhvomental'nosti: monohrafiya]*. Odesa: Odes'kyj nacional'nyj universytet imeni I. I. Mechnykova. 396 s.
8. *Ukrainian family: family and public life [Ukrayins'ka rodyna: rodynnyj i hromads'kyj pobut]* (2000). Kyiv: Vydavnytvo imeni Oleny Telihi. 423 s.
9. *Christening songs/collected and edited. G. Sokil [Hrestynni pisni/zibrata ta uporyad. H. Sokil]* (2007). L'viv: Vydavnychjy centr LNU imeni Ivana Franka. 208 s.